

III.

Posavadní výsledky.

Poznali jsme prostředky, kterými snažilo se zákonodárství naše usnadnit konverze hypotečních dluhův. Nejbližším našim úkolem jest ohlédnouti se, jaký byl dosavadní účinek těch opatření. Dlužno uznati s povděkem, že ministerium finanční poskytlo v tom směru velmi cenný materiál v úředních výkazech o dlužích knihovních, které za příčinou konverzí staly se účastnými výhod poplatkových.*) Jeť materiál tento nejenom dle zemí a jednotlivých let (od 1. července 1881 až do konce 1894) roztržiděn, nýbrž i tak do jednotlivostí rozveden, že poznává se podle zemí a ročníkův jednotlivých i počet a kapitálová suma pohledávek konvertovaných, i sazby úrokové, na které se konversemi těmi snížení provedlo, i výše redukci, a konečně z části též poměr, jakým jednotlivé kategorie knihovních dluhů dle zavedeného rozlišení knih veřejných na konverších měly podíl.

Záznamy finančních úřadů týkají se ovšem pouze těch konverzí, při kterých bylo se dovoláváno zákonných úlev poplatkových. Ježto ale tyto úlevy právě k usnadnění konverzí byly povoleny, tedy nám data vykázaná podávají nepochybně obraz dosti úplný. Prospěch vlastní ukládal zde stranám užiti výhody zákonné a proto bylo asi málo konverzí provedeno, které by styku s finančními orgány a tedy i statistickému záznamu ušly.

Máme na paměti z oddílu předešlého, že poplatkové úlevy pro případy konverzí byly vytčeny v zákonech z 11. června 1881, 9. března 1889 a 26. prosince 1893 a to pokaždé měrou poněkud účinnější. Proto tvoří léta 1889 a 1894 jistá rozhraní pro výsledky v řečených statistických výkazech zahrnuté. Zvláště pak důležitým z nich v té příčině je rok 1889, neboť tu k povzbuzujícímu účinku poplatkových úlev poji se zároveň účinky zákona ze

*) Mittheilungen des k. k. Finanzminist. roč. II. (1896), 2. sv.

14. června 1888, kterým i knihovní provádění konverzí bylo usnadněno, ač pohříchu rozsahem dosti obmezeným. Proto přihlíží se k těmto časovým rozhraním i ve výkazech finančního ministeria a dle nich též v našem zde následujícím přehledu. Dosah praktických výsledků posléze vydaného ze zákonů o poplatkových úlevách nedá se ovšem ještě číselně vystihnouti, poněvadž výkazy naše končí rokem 1894.

Majíce na zřeteli praktický účel svého spisku obmezujeme se také v následujícím vylíčení v hlavní věci pouze na udání, která se týkají království Českého.

Od polovice roku 1881 až do konce roku 1894 bylo v celém obvodě zemi na říšské radě zastoupených podrobena 42.790 knihovních dluhů v kapitálové sumě 547,259.609 zl. konverzí na nižší sazbu úrokovou. Z toho připadá na království České 16.708 dluhových položek úhrnem na 124,493.674 zl., na Moravu 5208 dluhů s 38,396.977 zl., na Slezsko 2102 dluhy s 12,477.025 zl., kdežto na Dolní Rakousy 9671 dluhových položek s kapitálem 216,424.213 zl.

Na první pohled jest ovšem patrné, kterak Rakousy Dolní u přirovnání s královstvím Českým byly dějištěm konverzí dluhových položek průměrem značně vyšších, čehož hlavní podíl připadá na domy vídeňské. Činila totiž průměrná výše jednoho z řečených konvertovaných dluhů v Čechách 7454 zl., na Moravě 7373 zl., ve Slezsku 5941 zl., v Rakousích Dol. 22,378 zl.

Leč tím není charakteristický znak rozdílu toho vystižen. Vezmeme-li totiž za základ svého přirovnání stav celého knihovního zadlužení v zemích rakouských na konci roku 1893 (3.931,313.529 zl.), shledáme, že na celém stavu tomto účastny jsou Čechy 31·8 procent, Morava 9·11%, Slezsko 2·54%, Dolní Rakousy 19·6% — kdežto na kapitálových sumách příslušných konverzí dluhových, čísla výše uvedenými vykázaných, měly Čechy podíl jen 22·7%, Morava jen 7%, Slezsko ovšem 2·6%, ale Dolní Rakousy 39·5%. Již tato čísla nám ukazují, že úlevy, jimiž zákonodárce zamýšlel podporovati konverse dluhové, především asi šly k duhu dlužníkům velikým. Ze zemi českých jedině Slezsko při menším průměru konvertovaných položek dluhových účastno jest na celkové kapitálové sumě dluhů konvertovaných procentem jen o nepatrný zlomek vyšším než činí jeho podíl na celém předlitavském zadlužení knihovním a tvoří tak

Slezsko v tom směru jaksí příznivější výjimku, vysvětlitelnou, jak se podobá, jen větší čílosti konversní, na kteréž nebyla asi tamní zemská hypoteční banka bez zásluhy, neboť záhy velmi živě se ujala daného podnětu.

Leč ani za posledních šesti let celého v číslech dosavadních zahrnutého čtrnáctiletí, tedy ve významnějším období 1889—1894, nepřijdeme, když si tímž způsobem provedeme výpočty, k obrazu pro nás příznivějšímu. V tom šestiletí totiž činil:

	počet konver- tovaných položek dluhových	jejich suma kapitálová ve zl. r. m.	průměr. výše jedné konvertov. položky ve zl. r. m.
v celém Předlitavsku .	27.836	268,527.862	9.464
v Čechách	10.353	55,759.567	5.386
na Moravě	3.731	17,738.785	4.754
ve Slezsku	1.272	7,150.554	5 621
v Dolním Rakousku .	6.294	114,198.822	18.144

Spatřujeme tu sice, že průměrná kapitálová suma knihovních položek dluhových konversi podrobených v Čechách, na Moravě i v Dolních Rakousích v letech 1889—1894 (proti průměru z celého čtrnáctiletí) klesá — ale na veškerosti všech za to šestiletí konvertovaných kapitálův účastno jest království České pouze 20·7%, Morava jen 6·2%, Slezsko zase 2·6%, Dolní Rakousy však plnými 42½%, tedy ještě větším poměrem nežli výše pro celé čtrnáctileté období bylo zjištěno, kdežto právě Čechy a Morava podílem proti onomu menším.

Arci, když si povšimneme, že dobré dvě třetiny celého knihovního zadlužení dolnorakouského jdou na vrub Vídně — činiloť na př. zadlužení knihovní města Vídně koncem roku 1893 plnou půlmiliardu zlatých, kdežto na celé ostatní Dolnorakousko zbývalo jen málo přes čtvrt miliardy — pochopíme silný předskok Dolních Rakous v činnosti konversní. Není tu rozhodna jen skutečnost, že převládají dluhy větší — při kterých někdy už půl procenta úrokové slevy několikanásobně vyváží peněžní náklady konverse, zejména též právní pomoci při ní — nýbrž i lepší příležitost k informaci, kterou dlužníku poskytuje městský život, a konečně i to, že právě v Dolních Rakousích jest soustředěno nejvíc úvěrních ústavů [pod veřejným dozorem stojících, na jakéž jsou právní výhody, zákonem ze 14. června 1888 povolené, výhradně obmezeny. Vskutku také zemská Hypoteční banka dolnorakouská, otevřená teprve r. 1889, rychlý a mocný vzrost své působnosti

zjednala si horlivým přebíráním pohledávek prostřednictvím konversí. Hned během prvních tří let totiž poskytla zápůjček sumou 34,601.450 zl., z čehož 15,375.727 zl. bylo převzato konversemi.

Obmezujice se dále pouze na poměry české povšimneme si nejprve postupu konversí v jednotlivých po sobě jdoucích letech. Shledáme, že se v Čechách dostavuje čilejší konversní ruch teprve od r. 1886, zvláště ale od r. 1889. Příčinou jest ovšem na prvním místě pohyb panující míry úrokové, jejíž postupné klesání stává se citelnějším a touž měrou aspoň dlužnictvo bdělejší a věci znalejší ku konversím láká. Postup dotčený sám znázorňuje nám následující tabulka:

Roku	bylo v Čechách provedeno konversí	v kapitálové sumě zl. r. m.	průměr. kapitálový obnos jednoho konvertov. dluhu ve zl. r. m.
1881	90	557.110	6.212
1882	492	3,193.760	6.491
1883	870	7,512.799	8.634
1884	785	7,445.007	9.484
1885	666	8,140.252	12.237
1886	943	14,307.651	15.172
1887	1251	12,418.252	9.926
1888	1258	15,159.270	12.051
1889	1347	8,709.195	6.465
1890	1517	6,827.266	4.500
1891	1417	7,985.948	5.635
1892	1405	8,797.612	6.261
1893	1825	11,112.281	6.088
1894	2842	12,327.265	4.337

Dost pozdě tedy menší dlužnictvo se vzhopuje, aby si také vybojovalo svůj drobet ze stolu výhod konversních. V prvním třiletí přihlašují se ovšem dluhy průměrně menší, než ve druhém; snad v tom byly dluhy s dobrou jistotou, ale nepřiměřeně vysoko zúročené, především asi městské. Teprve ve druhém třiletí chápou se výhodné příležitosti i dluhy větší, patrně již dříve poměrně níže zúročené, jimž i menší míra snížení teď se vyplatila. Teprve v druhé polovici celého období poznáváme z náhle poklesávajícího průměrného obnosu konvertovaných položek, že našel ruch konversní cestu i do menšího dlužnictva. Rok 1894 ukazuje se v tom vzhledě býti nejpříznivějším, méně asi vlivem změny zá-

kona, o sobě nezávažné, jako spíše dalším postupem v klesání panující míry úrokové.

Oceníme to ještě lépe, když se rozhlédneme po tabulkách, ve kterých jest provedeno bližší rozřídění konvertovaných dluhův dle jejich výše, což jest ve výkazech ministeria finančního rozvedeno teprve od roku 1889. Abychom čtenáře neunavili příliš rozčleněnou tabulkou, shrneme si data na dvě skupiny. Činiliť pak v Čechách počet konvertovaných dluhů:

na jistinu až do	v letech 1889—1891	v letech 1892—1894
100 zl.	3	104
200 zl.	24	181
500 zl.	336	749
1.000 zl.	801	1248
2.000 zl.	1053	1245
5.000 zl.	1139	1352
10.000 zl.	501	611
50.000 zl.	389	520
přes 50.000 zl.	35	62

Vidíme tedy zrovna makavě, kterak právě v kategorii menších dluhův zvýšil sice postupně příznivější stav panující míry úrokové počet přihlášek v druhém z obou období v tabulce této naznačených; ale stejně také poznáváme, jak nepatrné u srovnání s dluhy většími jest účastenství těch velikých mass drobnějšího dlužnictva na výhodách úrokové konverse. Ta čísla jsou přímo zrcadlem poměrů, jež jsme výše v oddílu I. vyličili na jiném statistickém podkladě.

Než běží ještě o to ukázati dosah snížení úrokového břemene, jehož docíleno při dosavadních konversích. Tabulky ministeria financí, jak již bylo podotčeno, vykazují jednak až na jakou sazbu procentovou snížení se provedlo, udávající počet případů i sumu kapitálovou, které se to týkalo, jednak předvádějí podobným způsobem, o kolik procent se snížení neboli slevy úrokové pomocí konverse dosáhlo.

V prvním směru podává nám přehled následující tabulka:

V době od r. 1889—1894 snížena byla v Čechách konversí míra úroková při dluzích knihovních vůbec:

až na $\frac{0}{100}$	v kolika případech	při kapitálové sumě zl. r. m.	průměrný obnos jedno- hlivého z příslušných dluhů ve zl. r. m.
$3\frac{1}{2}$	1	6.621	6621
4	1565	12,548.497	8018
$4\frac{1}{4}$	295	4,768.686	16175
$4\frac{1}{2}$	3808	25,421.840	6675
$4\frac{3}{4}$	358	1,370.440	3826
5	3066	8,147.388	2657
$5\frac{1}{4}$	64	532.393	8317
$5\frac{1}{2}$	830	2,137.123	2575
$5\frac{3}{4}$	58	229.733	3960
6	278	507.992	1827
$6\frac{1}{4}$	5	22.421	4484
$6\frac{1}{2}$	14	48.947	3496
$6\frac{3}{4}$	1	2.839	2839
7	8	21.967	2747
$7\frac{1}{2}$	1	250	250
8	1	1.430	1430

Ponechme stranou poslední čtyři řádky této tabulky obsahující případy zjevně mimořádné, k povšechným vývodům nepostačující. Pro nás je již dost kormutlivě významno faktum, že v Čechách — zemi na svůj pokročilý hospodářský stav tak hrdě — ještě po roce 1888 proveden byl konversemi dosti slušný počet snížení úrokových na míru překračující 5 procent, byl tu snad i nešlo vždy jen o jistoty prvního řádu. Zřejměji zároveň než z této tabulky nelze viděti, jak smetana konversní případů obecně pohledávkám vyšším t. j. dlužníkům větším. Kromě držitelů velkých statků budou to asi především měšťtí domácí páni.

Když vidíme, že po vymožených slevách úrokových mohly z části zbyti sazby ještě tak vysoké, zajímá nás tím více zvědět, jak veliké byly asi ty původní míry úrokové, z nichž bylo sleveno, neboli jinými slovy, jak značné byly ty slevy samy. To ovšem nám čísla úředních tabulek tak dokonale nepoví; poučují nás toliko, oč byly při vykázaných konversích sazby úrokové sníženy. I seznáme z výkazův úředních, že konversemi v letech 1889—1894 v Čechách provedenými docíleno bylo snížení úrokové sazby

σ ‰	při počtu pohledávek	v sumě kapitálové zl. r. m.	takže jednotlivá z pří- slušných pohledávek čini průměrem zl. r. m.
$1\frac{1}{4}$	303	2,740.174	9043
$1\frac{1}{2}$	2074	10,806.269	5210
$3\frac{1}{4}$	273	6,205.493	22730
1	3039	14,326.597	4714
$1\frac{1}{4}$	298	1,626.579	5458
$1\frac{1}{2}$	1959	11,192.594	5713
$1\frac{3}{4}$	181	1,295.901	7159
2	1258	4,063.233	3222
$2\frac{1}{4}$	84	441.196	5252
$2\frac{1}{2}$	391	1,553.509	3974
$2\frac{3}{4}$	43	137.432	3196
3	226	551.160	2438
$3\frac{1}{4}$	12	25.415	2118
$3\frac{1}{2}$	88	210.760	2395
$3\frac{3}{4}$	7	29.250	4178
4	77	496.672	6450
$4\frac{1}{4}$	1	1.500	1500
$4\frac{1}{2}$	12	23.633	1969
$4\frac{3}{4}$	1	2.000	2000
5	6	6.711	1118
$5\frac{1}{4}$	1	945	945
$5\frac{1}{2}$	5	10.255	2051
6	7	10.110	1444
$6\frac{1}{2}$	1	700	700
7	4	729	182
$7\frac{1}{2}$	1	250	250
8	1	500	500

I když pomíneme nečetných případův vykázaných asi tak v poslední třetině této tabulky, jako zjevů, které jsou sice zajímavými kuriositami, ale povšechnějším úsudkům za podklad sloužití nemohou — najdeme i zde doklad aspoň nepřímý o skrovném účastenství dluhův menších na akci konversní. Až na některé výjimky totiž jest jak počet sám tak i průměrná velikost příslušných dluhů postupně tím menší, čím větší jest úroková úspora konversí docílená. To jest svědectvím, že pro menší dluhy vyhledává se konverse pouze tehdy, když jim z ní kyne úroková sleva velmi podstatná, t. j. když byly dosud zvláště vysoko zúrokovány. Tyto okolnosti probouzejí v nás tím živější přání poznati, jakou měrou jednotlivé kategorie dlužníků knihovních, dle zavedeného roztržení knih veřejných, na úrokových slevách právě vypsanych měly účast. Úradní výkazy mohou ukojiti naši zvědavost jen čá-

stečně. Obsahují totiž pouze na jediný rok 1894 data o výši slev úrokových, konversemi docílených, roztríděná dle druhu veřejných kněh, ve kterých dotčené dluhy byly zapsány. A tu shledáváme, že v Čechách r. 1894 výše slev úrokových při konverších dluhů zapsaných do desk zemských pohybovala se mezi $\frac{1}{2}$ — $2\frac{1}{2}\%$; skoro v těchže hranicích (přesně mezi $\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}\%$) pohybovala se při dlužích zapsaných na t. zv. majetku městském, kdežto při dlužích zapsaných na majetku zahrnutém pod názvem „ostatního“ pohybovala se mezi $\frac{1}{4}$ — $5\frac{1}{2}\%$, ve čtyř případech činila dokonce 7% , ač ovšem i zde převážná většina případů také zůstává mezi $\frac{1}{4}$ — $2\frac{1}{2}\%$.

Data na r. 1894, právě dotčená, roztríděná dle kategorií majetku knihovního, svědčí arci již poněkud o čilejší účasti menšího rolnického majetku na operacích konveršních. Byloť toho roku přeměněno v níže zúčitelné z dluhů zapsaných

do desk zemských	1,989.899 zl.
do kněh u soudů 1. stolice	3,616.446 zl.
do „ostatních“	6,720.920 zl.

Avšak my poznali z čísel na str. 26 uvedených, že drobnější dluhy vůbec teprve po r. 1891 živěji ke konverším počaly se přihlašovati, a naproti veliké převaze, kterou v celkovém stavu zadlužení pozemkového má majetek „ostatní“ proti deskovému a městskému, není toto účastenství nijak uspokojivé. Doklad dosti zajímavý poskytuje nám statistika Hypoteční banky království Českého. Vázloť u této ještě koncem roku 1895 starých pětiprocentních dluhů

na statcích deskových	1,960.500 zl.
na domech	2,451.800 zl.
ale na pozemnostech (nedeskových)	14,040.500 zl.

kdežto na stavu 4procentních pohledávek téže banky měly podíl koncem řečeného roku

statky deskové sumou	43,974.796 zl.
domy	20,369.004 zl.
pozemnosti (nedeskové)	40,051.396 zl.,

tedy tyto posléz řečené menší ještě nežli statky deskové a n zcela dvakrát větší než městské domy. Pravda jest ovšem, že teprve výhody poskytnuté zákonem ze 14. června 1888 ve spojení s poplatkovými úlevami oživily u Hypoteční banky konveršní ruch

i pokud běží o pozemnosti nedeskové. Tak bylo u řečené banky proměněno 5procentních dluhů ve 4procentní podle zákona ze 14. června 1888 od polovice r. 1888 do konce 1895 na deskových statcích 6,285.016 zl., na domech 5,742.340 zl., na pozemnostech (nedeskových) 12,316.483 zl., kdežto u ní za celou dobu od r. 1888 do konce 1895 konversím, při nichž výhody zákona řečeného nebylo použito, bylo dluhů podrobeno (převahou arci před r. 1888!) na statcích deskových v sumě 14,024.189 zl., na domech 3,237.361 zl., ale na pozemnostech (nedeskových) pouze 1,737.936 zl. Když si připomeneme, že jest nám zde činiti výhradně s konversemi se zachováním věřitele, kteréž právě u tohoto věřitele (Hyp. banky) šly od vydání zákona z r. 1888 hladce, nemůže, pohříchu, ani hrstka příznivějších výsledků z doby po r. 1888 nic podstatného změnit na povšechném úsudku o dosavadním výsledku konversních snah.

A ten úsudek nevyvratný zní, že výsledek jen nedokonale vyhověl očekáváním, že zejména menší dlužnictvo rolnické, nejvíce stížené nepřiměřeně vysokými závazky úrokovými, měrou naprosto nedostatečnou těžilo z příznivého vývoje panující míry úrokové.

Zbývá tedy dopátrati se příčiny tohoto neradostného úkazu a ohlédnouti se po prostředcích úspěšnější pomoci.

MINISTERSTVO PRŮMYSLŮ A
 HODNOTOPISNÝ ÚŘAD